

ARAZ STRUKTUR FORMASİON ZONASININ ŞİMAL-ŞƏRQ HİSSƏSİNDƏ EKZOGEN GEOLOJİ PROSESLƏRİN DİSTANSİON ÜSULLARLA TƏDQIQI

Sarıyeva B.A. - II kurs magistrantı

Bakı Dövlət Universiteti

Hazırda kosmik tədqiqat üsulları geologiyanın müxtəlif sahələrində geniş tətbiq olunur. Bu üsullardan filiz və qeyri-filiz faydalı qazıntılarının axtarışında, Yer in daxili quruluşunun öyrənilməsində, xəritəalma sahəsində, hidrogeoloji və mühəndisi – geoloji işlərdə istifadə edilir.

Ekzogen – geoloji proseslərin öyrənilməsinin əsas məqsədi zonal və regional qanunauyğunluqların aşkarı, onların fəallığının, intensivliyinin və dinamikasının öyrənilməsi və həmçinin insanın mühəndisi – təsərrüfat fəaliyyəti olan obyektlərə təsirinin qiymətləndirilməsindən ibarətdir. Digər üsullarla həlli mümkün olmayan bu məsələlərin həllində müxtəlif dərəcəli dəqiqliklə və generalizasiya ilə (lokal, regional və hətta qlobal) ekzogen proseslər haqqında obyektiv və operativ informasiyanın təmin edilməsində distansion üsul əsas rol oynayır.

Bu səbəbdən, ekzogen geoloji proseslərin distansion üsullarla öyrənilməsi, onların başvermə səbəblərinin araşdırılması və ona qarşı müdafiə tədbirlərinin görülməsi aktual problemlərdəndir. Mühəndisi-geoloji şəraitin formalaşmasının təbii amillərinin tədqiqi-Naxçıvan MR ərazisinin geomorfoloji quruluşu və oroqrafiyası A.Antonov, B.Budaqov, M.Müseiybov, S.Babayev və b. tərəfindən öyrənilmişdir. Oroqrafik cəhətdən Naxçıvan Muxtar Respublikası tipik dağ zonasıdır və hipsometrik cəhətdən 2 yerə bölünür.Özünəməxsus kəskin kontinentallığı ilə Azərbaycanın digər ərazilərinin iqlim xüsusiyyətlərindən fərqlənən iqlim şəraiti vardır. Naxçıvan Muxtar Respublikasında səth sularının əsasını çaylar və göllər təşkil edir. Naxçıvan MR-da torpaq örtüyünün əmələ gəlməsində, onun dəyişməsində, relyef xüsusiyyətləri çox böyük rol oynamış və hazırda da öz təsirini göstərməkdədir, burada torpaq əmələgəlmənin 3 yüksəklik zonası ayrılır. Naxçıvan qırıxıqlıq əyalətinin geoloji inkişaf tarixini iki böyük tsikl-Hersin və Alp təşkil edir. Kiçik Qafqazın Naxçıvan qırıxıqlıq zonası üç strukturun: Şərur-Culfa, Zəngəzur antiklinoriumlarının və Ordubad sinklinoriumunun bir hissəsini əhatə edir. Geomorfoloji cəhətdən ərazinin relyefi akkumlyativ xarakterlidir və çöküntü toplanmanın şiddətinə görə iki relyef növü qeyd edilir. Naxçıvan Muxtar Respublikasının hidrogeoloji şəraiti dağ ölkələrinə məxsus xüsusiyyətləri əks etdirir, həm də özünün spesifik cəhətləri var,ərazidə qrunnt suları, təzyiqli sular, kəhriz suları və mineral sular formalaşmışdır. Ekzogen geoloji proseslərin (torpaq sürüşmələrinin) aerokosmik üsullarla öyrənilməsi və onlara qarşı mübarizə tədbirlərinin işlənilməsi hazırlanması- Naxçıvan ərazisində sürüşmənin 4,nisbətən iri tiplərini ayırmaq mümkündür: konsekvant, insekvant, delyaps (qırılma),asekvant sürüşmələr. Ekzogen – geoloji proseslərin öyrənilməsi-nin əsas məqsədi zonal və regional qanunauyğunluqların aşkarı, onların fəallığının, intensivliyinin və dinamikasının öyrənilməsi və həmçinin insanın mühəndisi – təsərrüfat fəaliyyəti olan obyektlərə təsirinin qiymətləndirilməsindən ibarətdir. Digər üsullarla həlli mümkün olmayan bu məsələlərin həllində müxtəlif dərəcəli dəqiqliklə və generalizasiya ilə (lokal, regional və hətta qlobal) ekzogen proseslər haqqında obyektiv və operativ

Geologiya: problemlər, perspektivlər. Respublika elmi konfransı

informasiyanı təmin etdikdə distansion üsul əsas rol oynayır. Sürüşmə hadisəsinin distansion tədqiqatlarla həyata keçirilən operativ proqnozu və xəbərdarlığı son dərəcə effektiv olub, böyük xalq təsərrüfatı əhəmiyyəti kəsb edir. Sürüşmələrin distansion üsullarla (istilik infraqırmızı təsvirlər üsulu – İİQTÜ) proqnozlaşdırılması böyük əhəmiyyət kəsb edir. Məlum olduğu kimi, İİQTÜ səthə yaxın törəmələrin fiziki vəziyyəti, xüsusilə, bərkliyin, nəmliyin, istilik mübadiləsinin olması haqqında məlumat verir. Sürüşməyə qarşı mübarizə tədbirləri kimi praktikada daha çox istifadə edilən tədbirlər bunlardır: Yamacların yuyulmasına qarşı mübarizə tədbirləri, yamacların quruluşunun dəyişdirilməsi və yenidən yaradılması, bitki örtüyü ilə (meşə meliorativ tədbirlərlə) yamacın bərkidilməsi, yamaca örtük təbəqəsinin çəkilməsi, sürüşən qrunt kütləsinin mexaniki saxlanması, qruntların xassələrinin dəyişdirilməsi, yeraltı suların drenlənməsinin tənzimlənməsi və yerüstü axınının nizamlanması. Qeyd edək ki, sürüşmə hadisəsinin öyrənilməsində geofiziki üsullardan (ŞEZ, EP, TP) istifadə olunur.